

“Hvad vil de mig?”

– Socialt udsatte borgeres erfaringer med
førtidspensions- og kontanthjælpsreformerne

”Hvad vil de mig?”

– Socialt udsatte borgeres erfaringer med
førtidspensions- og kontanthjælpsreformerne

Indhold

Forord	4
Introduktion	6
Rådet for Socialt Udsattes opsummering af reformernes hovedudfordringer	8
Brugernes stemme: Centrale budskaber.....	10
Brugernes stemme: Flere oplevelser og erfaringer	24
Sådan har vi gjort.....	29

Forord

De sidste 3 år er der gennemført meget store reformer af velfærdssamfundet. For socialt udsatte er førtidspensionsreformen og kontanthjælpsreformen af særlig stor betydning. Reformerne skal bidrage til at gøre samfundsøkonomien bæredygtig. Det gælder blandt andet i forhold til et øget udbud af arbejdskraft og i forhold til besparelser til finansiering af andre prioriteringer - for eksempel har besparelsen på kontanthjælpsreformen bidraget til at finansiere lettelser i selskabsskatten.

Men det er også det erklærede mål med reformerne, at de skal forbedre indsatsen til socialt udsatte, som ikke kan få førtidspension, eller udsatte, som tidligere er blevet henvist til passivitet på kontanthjælp. Reformerne skal, hvilket fremhæves af politikerne, hjælpe mennesker tættere på arbejdsmarkedet med en helhedsorienteret, rehabiliterende indsats. Det er en målsætning, som Rådet for Socialt Udsatte støtter op om. Men er det også det, der sker i praksis?

Succesen af førtidspensionsreformen er hidtil blevet målt på, om antallet af tilkendelser af førtidspension er faldet – det er det i langt større omfang end forventet. Succesen er også målt på, om kommunerne følger sagsbehandlingsprocedurerne som myndighed – det går også nogenlunde.

Succesen af kontanthjælpsreformen er også vurderet på de overordnede linjer, såsom på kommunernes andel af uddannelsesparate unge, der i for mange kommuner er urealistisk høj, og på kommunernes gennemførelse af den ny ydelsesstruktur – uddannelseshjælp, gensidig forsørgerpligt mv. Der har altså været og er igangsat flere evalueringer af reformernes virkning set med systemets briller. Der har imidlertid ikke været undersøgelser af, hvordan reformerne opleves af socialt udsatte, og der er heller ikke umiddelbart stillet nogen brugerundersøgelser i udsigt.

Rådet for Socialt Udsatte har derfor gennemført denne lille kvalitative undersøgelse for at tage temperaturen på, hvordan socialt udsatte oplever reformerne. Hvad kan socialt udsatte sige om de virkninger, de har mærket indtil

nu, hvis de har mærket noget ud over eventuelle ændringer i ydelserne? Hvordan stemmer reformernes ambitioner overens med socialt udsattes drømme om et bedre liv? Hvad er det for udfordringer, som reformerne skal håndtere? Det er nogle af de spørgsmål, som 17 brugere af væresteder, herberger mv. har forholdt sig til. Samtalerne har fundet sted i april og maj 2014. Undersøgelsen er gennemført af sekretariatet for Rådet for Socialt Udsatte i samarbejde med Public Futures.

Disse stemmer fra brugerne løfter kun sløret for en flig af de udfordringer, som reformerne skal overvinde for at give en bedre indsats til socialt udsatte. Men undersøgelsen tegner et billede af en gruppe, som gerne vil uddanne sig, arbejde efter evne eller bidrage til samfundet på anden vis. Reformernes helhedsindsats for de dårligst stillede kan derfor blive til noget godt, hvis indsatsen omsættes til kvalificeret og tilstrækkelig hjælp.

Samtalerne tegner dog også et billede af en gruppe, som har massive og komplekse sociale problemer, og som er meget økonomisk pressede. Kontanthjælpsreformens udbredelse af fattigdomsydelsen, uddannelseshjælpen, vil med sikkerhed sende flere unge ud i økonomisk marginalisering. Og det er svært at uddanne sig eller passe et arbejde, når man ikke kan betale huslejen eller ikke ved, hvordan man skal få mad på bordet.

Rådet for Socialt Udsatte håber, at undersøgelsen bidrager til at sætte fokus på nødvendigheden af også at lytte til brugerne, når reformernes succes vurderes. Uden deres medspil bliver reformerne ikke til en reel succes.

God læselyst

Jann Sjursen

Introduktion

Formål

Formålet med de 17 brugersamtaler, som er udgangspunktet for denne publikation, er at tegne et billede af, hvordan socialt udsatte borgere, der bliver berørt af reformerne af førtidspension og kontanthjælp, selv oplever dem. Hvilket syn har udsatte borgere på intentionerne og målsætningerne med reformerne? Og hvordan oplever de reformerne i praksis?

Et sekundært formål er at tegne et billede af de udfordringer og den komplekse og ofte meget svære menneskelige virkelighed, som reformerne skal fungere i. Og som stat, region og kommune er nødt til at tage højde for, hvis reformerne skal nå deres mål.

Der er allerede en række undersøgelser og evalueringer af reformerne i gang. Men de ser først og fremmest på leverings-siden og evaluerer for eksempel på, hvor langt kommunerne er nået med at indføre de nye processer og værktøjer¹. Det er en system- og output-orienteret tilgang.

Denne publikation supplerer denne tilgang ved at fokusere på reformernes virkninger for målgruppen. Den fokuserer mindre på output og mere på outcome: Hvordan mærker borgerne reformerne i praksis, og gør de en forskel?

1 Se f.eks. evaluering for Arbejdsmarkedsstyrelsen: „Status på kommunernes implementering af førtidspensions- og fleksjobreformen. Evaluering“. Mploy, 2013.

“Vi vil tage særligt hånd om de mange udsatte mennesker, der i dag er på kontanthjælp og slet ikke får nogen former for hjælp. Mennesker, som lige nu ikke har plads i arbejdsfællesskabet, som bliver fastholdt i passivitet og får slukket deres drømme. Det vil vi lave grundlæggende om på. Hverken som medmenneske eller som samfund kan vi acceptere, at mennesker bliver overladt til sig selv og en passiv hverdag. Vi tror på, at alle kan tage imod en socialfaglig indsats og har noget at bidrage med”

Fra regeringens udspil til en kontanthjælpsreform ‘Alle kan gøre nytte’, 2013

Baggrund

Kontanthjælp og førtidspension er velfærdsordninger for borgere i Danmark, der ikke er i stand til at forsørge sig selv ved egen indkomst. De to ordninger er på den måde en væsentlig del af det sikkerhedsnet, der skærmer borgerne mod økonomisk fattigdom. Når man ændrer på disse ordninger, ændrer man på nogle af grundpillerne i velfærdssamfundet, men samtidig ændrer man også helt konkret på livsbetingelserne for de borgere, der er afhængige af ordningerne i hverdagen.

Der kan være gode grunde til at reformere, og ordningerne skal til enhver tid vurderes på, om de fungerer efter hensigten. Sammen med partier, der udgør et stort flertal i Folketinget, har regeringen med udgangspunkt i et ønske om at styrke rehabilitering, arbejdsevne, arbejdsmarkeds-tilknytning og livskvalitet indført reformer af ordningerne, som er trådt i kraft i hhv. 2013 og 2014.

Førtidspension og kontanthjælp berører mange mennesker, som ikke er socialt udsatte. Men mange socialt udsatte er afhængige af ordningerne, og derfor er der også en stor gruppe af socialt udsatte i Danmark, som bliver berørt af reformerne. Det er borgere, som i forvejen kæmper med mange komplekse problemer.

Behovet for at høre brugernes stemme er særligt stort, fordi reformerne ikke blot ændrer på satser og kriterier for de indkomsterstøttende ydelser. For en stor dels vedkommende betyder de også en række nye krav til proces og nye værktøjer i indsætterne, dvs. de tilbud om støtte, hjælp, rådgivning, aktivitet osv., som borgerne efter hensigten skal mødes med. Ressourceforløb, rehabiliteringsteams,

koordinerende sagsbehandler og nytteindsats er nogle af de nye processer og værktøjer, der er blevet en pligt for kommunerne med reformerne.

Nogle vil måske mene, at det er meget tidligt i forløbet at undersøge virkningen af reformer, som må forventes at skulle have en vis indkøringsperiode. Det gælder særligt for kontanthjælpsreformen, som trådte i kraft ved indgangen til 2014, mens førtidspensionsreformen blev gennemført for halvandet år siden. Men Rådet for Socialt Udsatte mener, at det er helt afgørende for reformers udfald, at man også i implementeringsfasen inddrager erfaringer fra brugernes perspektiv. Når det gælder implementering af en stor reform, kan et halvt år synes kort fra et systemperspektiv, men det er lang tid i et livsperspektiv, ikke mindst for socialt udsatte mennesker, der har mange presserende problemer i hverdagen. Det er væsentligt at få inddraget brugerperspektivet så tidligt som muligt i forløbet, så man om nødvendigt har mulighed for at justere udviklingen.

”Regeringen vil bygge en ny indsats op, så meget forskellige målgrupper ikke længere skæres over én kam. Fremover skal der tages udgangspunkt i den enkeltes kompetencer og konkrete udfordringer”

Fra regeringens udspil til en kontanthjælpsreform 'Alle kan gøre nytte', 2013

Rådet for Socialt Udsattes opsummering af reformernes hovedudfordringer

Brugersamtalerne giver mange vigtige input og indsigter fra socialt udsatte - både om reformerne, om mødet med systemet og om livet på kanten af samfundet. Det giver stof til eftertanke. De peger også på nogle direkte udfordringer for reformerne, der stadig er under indkøring.

Her præsenteres de vigtigste udfordringer, som Rådet for Socialt Udsatte vil pege på.

Formålet er at pege på områder med potentiale for forbedringer, der kan og bør sættes i værk, og som kan styrke realiseringen af de gode intentioner, der ligger i reformerne. Det er samtidig formålet at være så konkret og direkte, at det kræver konkrete og direkte svar - og handling.

Udfordring 1: Stor kompleksitet i udsattes sociale problemer

Udfordringen med at få socialt udsatte tættere på arbejdsmarkedet er stor. De mange år med sygdom, psykiske problemer, misbrug, social marginalisering, nederlag i uddannelsessystemet og på arbejdsmarkedet, som mange langvarige kontanthjælpsmodtagere har bag sig, og som også ret unge modtagere ofte allerede har med sig tidligt i livet, er en massiv barriere for en vej ud af kontanthjælp.

Det er altafgørende for reformernes succes, at der tages højde for kompleksiteten i udsattes sociale problemer og for, at det kan tage lang tid at få vendt en mangeårig dårlig udvikling.

Udfordring 2: Manglende sammenhæng mellem intentioner og oplevelser

Reformerne indeholder 'på papiret' en række gode intentioner og målsætninger. Men hvis de gode intentioner og målsætninger ikke opleves i praksis, risikerer det at føre til desillusion og kynisme hos både borgere og sagsbehandlere. De gode elementer i reformerne skal opleves af alle, der er berørt af reformerne.

Det er en væsentlig faldgrube, at reformernes succes måles på for eksempel, hvor mange forløb, som er gennemført, i stedet for på kvaliteten af forløbene. Eller på, om alle har fået en koordinerende sagsbehandler, og ikke på, om borgerne oplever en større koordinering.

Brugersamtalerne i denne publikation understøtter, at det er den oplevede virkelighed, reformerne skal måles på.

Udfordring 3: Et godt møde mellem borger og medarbejder er altafgørende

Nøglen til forandring skal ofte findes i det konkrete møde mellem borgeren og de medarbejdere, som gennemfører de indsatser, borgeren får tilbudt. Mange socialt udsatte peger på, at det netop er én bestemt sagsbehandler, eller ét bestemt tilbud, som har gjort en forskel.

Det positive møde mellem 'systemet' og socialt udsatte er ofte kendetegnet ved, at borgeren oplever en menings-

fuldhed ved dét, som kræves, og en lydhørhed over for den enkeltes situation.

Uden et konstruktivt samarbejde i øjenhøjde med den enkelte borger kan reformernes intentioner ikke føres ud i livet.

Udfordring 4: Økonomisk fattigdom dræber al motivation

Bekymringen for, hvordan tilværelsen skal hænge sammen rent økonomisk, overskygger ofte alt andet for socialt udsatte. Mange giver udtryk for ikke at kunne overskue at tænke på uddannelse eller arbejde, når dagen er fyldt med bekymring for, hvor man skal sove den kommende nat, eller for, hvordan man får mad.

Blandt andet den lave uddannelseshjælp til unge under 30 år skaber ikke motivation - men desperation.

Der er nødt til at være en vis stabilitet, også økonomisk, i borgerens liv, hvis forhåbningen om at komme tættere på arbejdsmarkedet skal indfries.

Udfordring 5: Mangel på jobmuligheder for socialt udsatte

Brugersamtalerne viser, at socialt udsatte gerne vil uddanne sig og arbejde. Men deres psykiske og fysiske tilstand og sociale problemer er ofte af en karakter, som gør det mere end vanskeligt for mange at passe et fuldtidsstudie eller et almindeligt arbejde på 37 timer om ugen med de krav, som findes på arbejdsmarkedet i dag. Det er en væsentlig barriere for en vellykket implementering af reformerne.

Reformernes intentioner kan ikke føres ud i livet, hvis der ikke eksisterer tilstrækkeligt med uddannelser og jobs, som kan rumme udsattes særlige behov.

Brugernes stemme: Centrale budskaber

Undersøgelsen bygger på dybdeinterviews i form af læn- gere samtaler, hvor den enkelte fortæller om sin personlige baggrund og oplevelser, dels med de nye reformer, og dels med vedkommendes generelle situation.

Socialt udsatte borgere er en mangfoldig gruppe af men- nesker med hver deres meget forskellige historier og erfaringer. Samtidig er der en række centrale synspunkter i deres beretninger og kommentarer til reformerne, som går igen, og som er opsummeret i det følgende.

Opbakning til reformernes intentioner og indsatsdel

At give flere mulighed for at blive en del af arbejdsmarke- det og fællesskabet er centrale intentioner bag reformer- ne. Det bygger på et værdisæt om, at rettigheder hænger sammen med pligter, og at man skal stå til rådighed for arbejdsmarkedet og gøre nytte som betingelse for at modtage hjælp.

Det er intentioner og værdier, som fuldt ud deles af flertal- let af deltagerne i denne undersøgelse – de fleste giver uopfordret udtryk for et sådant værdisæt, når de taler om egen situation. Og det gælder uafhængigt af, om man kun har været kort tid på kontanthjælp, eller man har en lang historie med offentlige ydelser.

Der er altså en helt generel forståelse for og opbakning til, at man så vidt muligt skal yde for hjælpen og gerne prøve lidt mere, end man troede, man kunne. Mange er også med på, at det kan være nødvendigt og positivt med et omsorgsfuldt skub videre, for eksempel i form af uddan- nelsespålægget.

Fakta: Reform af førtidspension

- Udgangspunktet for reformen er, at unge under 40 år ikke skal have førtidspension. De skal i stedet have en helhedsorienteret og tværfaglig indsats i et eller flere ressourceforløb (se faktaboks på side 14). Et ressourceforløb kan vare i op til fem år ad gangen, men det vil i nogle tilfælde være nødvendigt med en mere langvarig hjælp. Derfor bliver det muligt at få flere forløb.
- Hvis det helt åbenbart ikke tjener noget formål at forsøge at udvikle arbejdsevnen, kan kom- munen tilkende førtidspension, uden at borge- ren først har været igennem et ressourceforløb.

”Man har fået en underlig holdning til kontanthjælpsmodtagere. Alle er per definition halvdovne. De fleste af dem, jeg kender, vil gerne arbejde.”

Kvinde, 39 år, kontanthjælpsmodtager

”Jeg er opdraget på den måde, at man får ikke noget gratis uden at yde noget for det. Og kontanthjælpen, det er jo en gratis ydelse kan man sige, ikk.”

Mand, 42 år, kontanthjælpsmodtager

”Jeg er jo ikke på kontanthjælp for at være det hele mit liv. Det er ikke fordi, jeg skammer mig, men jeg vil jo gerne noget med mit liv.”

Kvinde, 22 år, kontanthjælpsmodtager¹

Reformernes indsatsdel indeholder en række elementer, som er blevet efterspurgt af kontanthjælpsmodtagere i årevis. Generelt gælder det den erklærede hensigt om at gøre op med mistillid og kontrol og med standardiserede krav og bureaukratiske procedurer – som for eksempel afspejlet i de ofte omtalte aktiveringskurser, der opleves som meningsløse (”pipfuglekurser” osv.).

¹ Kontanthjælpen er med reformen afskaffet for unge under 30 år, som i stedet får en ydelse kaldet uddannelseshjælp og eventuelt et aktivitetstilæg. For enkelthedens skyld betegnes alle deltagere i undersøgelsen dog ’kontanthjælpsmodtager’, men det bemærkes, at der for de unge under 30 år menes modtager af de nye ungedydelser.

Hensigten med reformerne er blandt andet, at der skal sættes ind med en individuel, helhedsorienteret tilgang, hvor man tilrettelægger støtte, vejledning og tilbud på baggrund af et helhedsperspektiv på den enkelte borger, og hvor borgeren selv er med til at forme indsatsen. Midlerne er blandt andet indførelse af koordinerende sagsbehandler, mentorer, et opgør med faglige siloer i indsatsen mv. Den uddannelsesrettede indsats, som aktivitetsparate unge tilbydes, skal for eksempel efter hensigten være koordineret, systematisk og individuelt tilrettelagt (se faktaboks på side 14.) Der skal gives hjælp til sociale udfordringer og eventuelle helbredsproblemer.

Der er meget stor opbakning til disse ideer blandt alle deltagere.

”Det kunne være rart at have en koordinerende sagsbehandler, så kunne det være, man ikke skulle så mange ting hele tiden”.

Kvinde, 39 år, kontanthjælpsmodtager

De deltagere, som har haft positive oplevelser med de nye indsatser, tegner et billede af det potentiale, der faktisk er i at realisere reformernes hensigter:

”Jeg har altid været meget kritisk overfor systemet, men efter det er blevet lavet om – og jeg tror virkelig, jeg er havnet et heldigt sted – så er jeg blevet motiveret til at starte skole.”

Kvinde, 22 år, kontanthjælpsmodtager

Fakta: Reform af kontanthjælp

- Kontanthjælpen er med reformen afskaffet for unge under 30 år uden uddannelse (**uddannelsesparate**). De får i stedet uddannelseshjælp, der svarer til SU.
- Ikke-uddannelsesparate unge (**aktivitetsparate**) får efter tre måneder et aktivitetsstillæg oveni deres kontanthjælp. På den måde kan de opretholde samme ydelse som den hidtidige kontanthjælp. De mest udsatte unge kan få tillægget med det samme.
- Alle unge under 30 år uden en kompetencegivende uddannelse får et **uddannelsespålæg**. Vurderes man klar, skal man gå i gang med en uddannelse hurtigst muligt. Alternativt skal man arbejde i et såkaldt nyttejob. Vurderes man ikke uddannelsesparat, skal man stå til rådighed for at gøre en indsats, der er rettet mod uddannelse.
- Senest efter tre måneder på kontanthjælp bliver arbejdsmarkedsparete modtagere pålagt at tage et nyttejob i op til 13 uger af gangen.

- Kontanthjælpsmodtagere med »komplekse problemer« skal hurtigst muligt - og senest efter seks måneder – have en **helhedsorienteret og job/uddannelsesrettet indsats** (se faktaboks på side 14.)
- Der indføres skærpede **sanktionsmuligheder**. Hvis en jobklar kontanthjælpsmodtager »gentagne gange ikke står til rådighed for job eller uddannelse«, kan han eller hun miste sin kontanthjælp i tre måneder.
- Der indføres **gensidig forsørgerpligt** for kontanthjælpsmodtagere over 25 år i samlevende parforhold. Hvis én person i et samlevende parforhold tjener omkring 30.000 kroner om måneden eller har formue, så skal begge personer i forholdet leve af det.

... men reformernes indsatsdel mærkes sjældent i praksis

Det helt gennemgående indtryk fra brugersamtalerne er, at man ikke har oplevet nogen information om reformerne. Der er derfor et endog yderst ringe kendskab til de nye regler og indsats, og mange har ikke mærket nogen forskel i den indsats, man er blevet tilbudt før og efter, reformerne trådte i kraft.

"Hvis der er mulighed for det dér med, at man kun skal have én sagsbehandler, så vil jeg blive glad. For nu skriver vi femte måned, og jeg har allerede haft seks forskellige siden januar."

Mand, 42 år, kontanthjælpsmodtager

Også i ungegruppen mangler man stabile relationer til sagsbehandler:

"Jeg har slet ikke fået nogen kontakt. Hver gang jeg prøver, sender de mig videre."

Mand, 19 år, kontanthjælpsmodtager

Og den oplevelse af meningsløshed i indsatsen, som reformerne skulle gøre op med, er stadig nærværende for mange af deltagerne.

*"Jeg aner ikke, hvorfor jeg skal være der"
[på afklaringscenteret]*

Mand, 19 år, kontanthjælpsmodtager

"De lytter ikke på os borgere, og hvis de laver fejl, så finder de bare på en forklaring, så det ikke ser ud, som om de har lavet noget forkert. De har altid ret."

Mand, 58 år, kontanthjælpsmodtager

Det er ganske tydeligt, at både politiske hensigter og de planlagte tilbud vækker stor genklang hos socialt udsatte. Men hvis borgerne ikke mærker noget til dem i praksis, får de naturligvis ingen effekt. Så kan de tværtimod føde ind til den mistillid, som præger mange socialt udsattes relation til de offentlige myndigheder.

Oplever mange udsatte, at reformerne ikke gør en forskel, er det ikke bare ærgerligt, det er et skridt tilbage for mulighederne for at 'vende skuden' for socialt udsatte. Man risikerer at miste troen på, at selv gode intentioner og rigtige tiltag kan ændre situationen. Det er derfor et vigtigt advarselstegn, når hovedparten af deltagerne i denne undersøgelse ikke har mærket noget til indsatsdelen af reformerne.

Fakta: Værktøjer i førtidspensionsreformen

Ressourceforløb

For personer, hvor det er overvejende sandsynligt, at de i fravær af en særlig indsats vil ende på førtidspension. De har ofte betydelige, komplekse problemstillinger, som ikke har kunnet løses i den ordinære beskæftigelsesindsats, revalidering mv. Fokus skal være på ressourcer og på, hvordan arbejdsevnen kan udvikles. Forløbet skal være individuelt tilrettelagt og vil ofte bestå af beskæftigelsestilbud, sociale tilbud og sundhedsmæssige tilbud. De kan vare fra 1-5 år.

Rehabiliteringsteam

Teamet skal sikre parallel afklaring af den enkelte borgers beskæftigelsesmæssige, sociale og sundhedsmæssige ressourcer og udfordringer med henblik på uddannelse, job og selvforsørgelse. Teamet anbefaler en indsats – den relevante forvaltning har kompetencen. (Teamet behandler alle sager, inden der træffes afgørelse om resourceforløb, fleksjob eller førtidspension.)

Koordinerede sagsbehandlere

En gennemgående sagsbehandler har ansvaret for at koordinere borgernes sag på tværs af sektorerne (under resourceforløbet). Sagsbehandleren tilrettelægger arbejdet med rehabiliteringsplanen, er ansvarlig for opfølgningen og holder opfølgningssamtaler.

Fakta: Værktøjer i kontanthjælpsreformen

Nytteindsats

Nytteindsatsen foregår på en offentlig arbejdsplads, varer max. 13 uger og behøver ikke nødvendigvis at tjene særlige formål i forhold til den enkeltes fremtidsplaner.

Koordinerende sagsbehandler

Der skal sikres tværfaglig og koordineret indsats på tværs af de kommunale forvaltninger og andre myndigheder. (Rettighed for aktivitetsparate).

Mentor

Unge, der i perioder er ude af stand til at deltage i andre aktive tilbud (aktivitetsparate), skal have en mentor. Mentoren skal bidrage til at stabilisere den unges livssituation, så en uddannelsesrettet indsats kan komme på tale. Modtagere over 30 år skal også have en mentor, hvis personen ikke kan deltage i andre aktive tilbud.

Individuel tilrettelagt uddannelsesrettet indsats

Aktivitetsparate unge får støtte og hjælp til at blive uddannelsesparate. En koordineret og systematisk uddannelsesrettet indsats, uddannelsesunderstøttende tiltag, hjælp til sociale udfordringer eller helbredsproblemer og evt. mentorstøtte.

Portræt: Lukas

Lukas er 27 år. Hans liv har været præget af mistrivsel, siden barndommen. Han har været anbragt uden for hjemmet på institutioner, og han har været udsat for overgreb fra voksne. Han har haft psykiske problemer siden han var barn, og som 23-årig blev han diagnosticeret som paranoid-skizofren.

Han har levet som hjemløs i lange perioder af sit liv. På et tidspunkt boede han på gaden i London i et år.

Lukas har også boet på herberg. Det var en meget dårlig oplevelse. Der var uro og konflikter med de andre beboere konstant. Når de manglede penge, var de oppe at skændes og blev voldelige.

"Så lå man inde og skulle sove om natten på sådan en lille pind, mens der fiser en eller anden tosse rundt, der råbte og skreg. Jeg blev sindssyg til sidst. Det endte med jeg fik en psykose og et lille angstanfald, før nogen reagerede på det."

Lukas har i dag med hjælp fra kommunen fået sin egen lejlighed, som han kalder 'Mit lille paradis'.

Lukas ville egentlig gerne arbejde, men han kan ikke se, hvordan han skulle kunne klare det, da han er psykisk syg og skadet. Han har modtaget kontanthjælp i otte år og været i aktivering én gang. Han holdt dog hurtigt op med at komme, og han har ikke siden fået noget tilbud. Han har ikke mærket noget til nogen indsatser i forbindelse med reformerne.

"Jeg synes ikke, jeg har mærket noget som helst."

På forespørgsel om, hvorvidt han får uddannelseshjælp, svarer Lukas, at:

"Jeg aner ikke hvad der er. Jeg får 3.800 kr. om måneden. Det er, hvad jeg har at gøre godt for. Før nytår fik jeg 4.800 kr."

Lukas har en meget presset økonomi, og det fylder meget i hans liv, hvordan han skal få pengene til at slå til. Han spiser så vidt muligt på et værested.

I dag ser Lukas ikke nogen anden udvej end at få en førtidspension, som kan give ham fred. Han tror, at det vil give ham overskud og ro, fordi han så ikke behøver at tænke på penge hele tiden, som er ved at drive ham til vanvid. Han har søgt om en førtidspension for over tre måneder siden, men han fortæller, at han endnu ikke har fået svar.

Positive potentialer

Potentialet i reformerne, såfremt intentioner omsættes til virkelighed, er grundlæggende positivt. Det fremgår af fortællingerne fra det mindretal af deltagerne, som giver udtryk for, at de har oplevet at blive hjulpet på måder, der giver mening for dem.

Det er tilbud, som kombinerer en beskæftigelsesrettet indsats med misbrugsbehandling, hjælp til psykiske problemer og social støtte. En ung deltager siger om det aktivitets-, samværs- og behandlingstilbud for unge med psykosociale problemer, som hun er tilknyttet:

”Det er rigtig, rigtig godt for unge med problemer, som gerne vil i gang igen, som har stået stille. Det er hjælp til selvhjælp. Jeg har aldrig mødt så gode terapeuter, det er ikke nogle, som arbejder for penge, de gør det med hjertet. De er også gode til at sparke dig i røven.”

Kvinde, 22 år, kontanthjælpsmodtager

En anden ung kvinde, som er tilknyttet samme tilbud, siger:

”Systemet er alt for kompliceret. Derfor er jeg så glad for, at de kan hjælpe mig her... [Her] får de os til at mærke efter, de sætter sig ind i, hvad éns problem er. De får os til at åbne os. Det skulle være sådan i alle kommuner.”

Kvinde, 21 år, kontanthjælpsmodtager

En ældre kontanthjælpsmodtager siger om behovet for helhed i indsatsen:

”[Normalt] skal man starte forfra igen og igen og igen. Det skal jeg ikke. Der har jeg lagt kortene på bordet og sagt, at er der noget møde, jeg skal til i kommunen, så har jeg mine læger med. Jeg har kun mødt positive holdninger til det. Det hører man ikke så tit.”

Mand, 50 år, kontanthjælpsmodtager

Det peger på det vigtige potentiale, der ligger i at sikre sammenhæng mellem de forskellige instanser og forløb, som giver mening for den enkelte.

Når deltagerne bliver spurgt om, hvorvidt de har positive erfaringer i deres forløb som modtagere af kontanthjælp eller førtidspension, er der ét aspekt, som ofte går igen. Det handler om gode relationer. Relationer mellem sagsbehandler, rådgiver eller konsulent på den ene side og borgeren på den anden. Relationer mellem parterne, der bygger på gensidig forståelse og ønsket om at sætte den enkelte i centrum.

Direkte adspurgt peger deltagerne oftest på personlige relationer og indsatser, der har gjort en forskel i deres liv.

"Jeg var tilknyttet én, som hjalp mig rigtig, rigtig meget..."

Kvinde, 25 år, kontanthjælpsmodtager

"Jeg har været ret heldig med mange af mine sagsbehandlere, jeg har mødt på min vej. Nogle af dem har været benhårde, men så gode."

Kvinde 39 år, kontanthjælpsmodtager

"De tror på mig. Det gør godt for mig. For så vil jeg gerne lige vise, at jeg kan."

Mand, 38 år, kontanthjælpsmodtager

I visse tilfælde er indtrykket, at relationerne og de positive resultater sker på trods af 'systemet', snarere end som en del af det. De er undtagelsen, der bekræfter reglen.

"Hun påtog sig helt selv at være min fortaler i systemet. Havde det ikke været for hende, ville jeg aldrig være kommet i gang med min drømmeuddannelse"

Mand, 34 år, kontanthjælpsmodtager/forrevalidering

Systemet som en fremmed magt

Desværre tegner undersøgelsen et lige så klart billede af ofte uligeværdige relationer, hvor den enkelte udsatte borger føler sig magtesløs og passiveret. Mange giver udtryk for, at de ikke har overblik over, hvad det drejer sig om, når de er til møde med kommune eller jobcenter. Man bliver "sat til noget", "givet noget", "frataget noget" – mange føler ikke, de er medudvikler af deres egne livsvilkår, men snarere er genstand for andres ofte uforståelige og uforudsigelige handlinger og anvisninger.

"Hvad vil de mig?"

Kvinde, 47 år, kontanthjælpsmodtager

En værestedsleder beskriver situationen således:

"Mange er forvirrede. Der er så mange personer omkring dem. De ved ikke hvem, der er hvem. 'Hvad tager de fra mig, hvis jeg kommer til møde? Hvad tager de, hvis jeg ikke kommer?' "

Kvinde, værestedsleder

Værestedslederen gengiver følgende samtale med en bruger:

- " – Du skal i ressourceforløb.*
- Hvad er ressourceforløb?*
- De skal se på, hvad du har af ressourcer.*
- Hvorfor det?*
- For at give et tilbud i fremtiden, der passer til dig.*
- Hvad vil de med mig i fremtiden? "*

Kvinde, værestedsleder

Der er også en del tilbagemeldinger fra borgere, som har oplevet en uværdige og ydmygende behandling i det offentlige system.

”Når du kommer som ung nyklækket kontanthjælpsmodtager mellem 18 og 25, og du kommer op til det første møde hos din sagsbehandler, så er det som at sidde foran en dommer. Så er alt pillet væk fra dig. Du er blevet gjort til nul og nix.”

Mand, 42 år, kontanthjælpsmodtager

Mange giver også udtryk for en oplevelse af, at de ikke får den fulde information om, hvilke rettigheder de har, og hvilke indsatser og ydelser de har krav på eller mulighed for at få.

Det illustrerer en mistillid i forholdet til det offentlige, som er meget udbredt blandt deltagerne – som ellers tilhører den samfundsgruppe, der er allermest afhængige af den offentlige hjælp. Reformene må derfor også ses i lyset af de mange dårlige erfaringer, der er blandt socialt udsatte borgere.

Hvis reformerne for alvor skal gøre en forskel for mennesker på langvarig kontanthjælp, skal de bryde et indarbejdet mønster. Relationen til jobcenter og beskæftigelsestilbud er ofte præget af skiftende sagsbehandlere, mistillid (gensidig), manglende konsekvens, pålidelighed og opfølgning på aftaler, følelse af afmagt, følelse af at være prisgivet systemet uden indflydelse på egen situation osv. Det er et meget gennemgående billede, når man taler med socialt udsatte.

Det er erfaringer, der kommer til udtryk som en følelse af afmagt og af manglende retssikkerhed.

”Når man er kontanthjælpsmodtager og narkoman, har man ingen rettigheder.”

Kvinde 39 år, kontanthjælpsmodtager

Reformerne skal derfor ikke blot passe til den aktuelle situation. De skal også tage et opgør med mange års system- og output-orienteret tænkning. En vigtig nøgle til dette er mødet mellem borger og offentlig myndighed eller medarbejder - herunder opbygningen af et vist personligt kendskab og et helhedsbillede, der gør det muligt faktisk at realisere de intentioner om systematiske individuelt tilrettelagte indsatser, der er meningsfulde i forhold til den enkeltes behov og ønsker.

Portræt: Christian

Christian er 38 år. Han har en uddannelse indenfor lager og logistik. Han har været på kontanthjælp i syv år.

Så længe, han kan huske tilbage, har Christian haft en trang til at drikke. Når han har mødt udfordringer i sit liv, som for eksempel da hans gravide kæreste var utro, har han tyet til alkoholens dæmpende virkning. Alkoholens var skyld i, at han med tre års mellemrum mistede to jobs. Alkoholens er også årsagen til, at han ikke jævnlige har samvær med sine børn.

I årene på kontanthjælp er Christian blevet sendt rundt i 'systemet' i skiftende kommuner. I en periode levede han som hjemløs. Han har også i en periode været indlagt på en psykiatrisk afdeling. Han har ikke tidligere været i stand til at modtage hjælp, eller også har han ikke fået tilbudt den rette indsats. Christian har svært ved at få styr på sin dagligdag. Det hele kommer nemt til at sejle, og drikkeriet tager overhånd.

Men han er nu på rette vej til atter at få hold på tilværelsen. Han har gennemgået et massivt alkoholafvænningsforløb, først i døgnbehandling, så i ambulante behandling og endelig i en form for 'halvvejshus'.

For Christian har den rette indsats gjort en stor forskel. Han fortæller med varme i stemmen om sin sagsbehandler i jobcenteret, som han har haft gennem 4-5 år, og som han taler fast med hver tredje måned. Han føler, at han har en god relation til hende, hvor han ikke skal feje noget ind under gulvtæppet. Christian føler, at tilbuddene i kommunen og regionen hænger godt sammen. Det har været et vendepunkt i hans liv.

"Det bliver gjort i den rigtige rækkefølge. Det nytter ikke noget at påtage sig et job, når der er så mange andre ting, jeg skal have styr på. Jeg har været en af de heldige, der har fået god hjælp."

Han går på et dagligt ambulante omsorgstilbud, hvor al aktivitet tager udgangspunkt i den enkeltes individuelle handleplan. Det er et tilbud for kontanthjælpsmodtagere med misbrug, som har behov for hjælp og afklaring. Her kan man få hjælp til det meste – fra bare at stå op om morgenen og komme ud af døren til at være hele dagen i tilbuddet, deltage i fælles motion mv. Der er en primær kontaktperson tilknyttet den enkelte, som efter behov hjælper med at koordinere aftaler, tager med til ambulante behandling og til samtaler med kommunale sagsbehandlere, i banken mv.

"De tror på mig. Det gør godt for mig. For så vil jeg gerne lige vise, at jeg kan. Hvad jeg magter og formår. Det skal komme an på en prøve. Jeg er blevet tilbudt førtidspension tidligere i mit liv. Nej, det vil jeg sgu ikke. Jeg kan godt lide at arbejde. Det giver mig utrolig meget at være på arbejdsmarkedet."

Portræt: Helle

Helle er 47 år og har været på kontanthjælp i mange år. Hun drømmer om at få tildelt førtidspension. Efter et langt liv med stof- og alkoholmisbrug er hendes krop slidt op.

Livet startede tidligt med at være svært for Helle. I skolen var hun en nørd. Hun er godt begavet, men hjemmet var hårdt. Forældrene drak, og hun fik bank af sin mor og stedfar, så politiet måtte troppe op og gribe ind. Hun flyttede meget rundt og boede også i en periode på børnepension.

Det var fællesskabet, der trak, da hun i gymnasietiden kom ind i sin nye kærestes vennegruppe. Her blev der taget stoffer. Først syntes Helle, det var ulækkert, men hun blev hooked. Det startede med hash og speed, men i starten af sine 20'ere begyndte hun at tage herion. Om sin barndom og ungdom siger Helle:

"Det der med den sociale arv, det tror jeg på. Men jeg mener ikke, at os, der 'sad skævt på potten', ikke skal tage ansvar for os selv. Nul nul. Jeg mener, vi alle sammen skal tage et ansvar."

Stofferne fyldte alt i Helles liv. Men da hun første gang blev gravid, formåede hun at blive clean. Hun glædede sig til, at barnet skulle komme. Men barnet var dødfødt. Det slog hende helt ud, og hun røg tilbage i misbruget.

De næste mange år af Helles liv var et kaos med lange perioder som clean, men også med lange perioder med misbrug. Helle fik i perioden i alt fire børn. Hun kæmpede for at klare tilværelsen. Hun fik taget en uddannelse som social- og sundhedsassistent og tog også en overbygning om demens. I lange perioder havde hun arbejde på plejehjem, men det mangeårige misbrug havde efterhånden tæret på hende krop. Om erkendelsen af, at hun ikke kan arbejde på grund af sin dårlige fysiske tilstand, siger Helle:

"Det var hårdt, det var virkeligt modbydeligt... Det var så taberagtigt... Jeg ville bare opereres, de skulle bare gøre mig rask. Selvfølgelig arbejder man."

I dag er Helle i substitutionsbehandling for sit misbrug. Hun bor alene med tre af børnene i en lejlighed på 63 kvadratmeter i Københavnsområdet. Den yngste af børnene er i familiepleje. Helle har hørt, at man kan få et individuelt, tværfagligt forløb hos kommunen. Det vil hun rigtig gerne have. Hun har ikke fået en koordinerende sagsbehandler.

"Jeg er smadret og vil rigtig gerne have en pension. Jeg har søgt, men har ikke fået noget svar. Jeg har flere forskellige sagsbehandlere. Det har været den ene og den anden og den tredje og den fjerde. Jeg har haft en teolog også – som sagsbehandler."

"Jeg tror simpelthen ikke på, at der er nogen, som er på kontanthjælp og er ved deres fulde fem og har fysikken, som ikke hellere end gerne vil arbejde."

Fra motivation til desperation – ikke at have råd til mad hver dag

I det omfang, deltagerne er bevidste om nogen ændringer som følge af reformerne, er det ofte fordi, de har fået ned-sat deres ydelser, eller de kender nogen, der har.

I og med, at kontanthjælp og førtidspension i praksis fungerer som livsgrundlag, slår ændringer i ydelser fuldt igennem. Det gør, at der eksisterer en stor økonomisk sårbarhed, der ofte kan føre til andre typer af sårbarhed og udsathed. For mange i denne gruppe kan 2.000 kroner mere om måneden betyde forskellen på at have en fast bolig eller at være hjemløs, og forskellen på at have en relativt stabil hverdag eller en hverdag med desperation, misbrug og kriminalitet - eller det kan være forskellen mellem at kunne være samlevende eller at måtte bryde op.

Den ældre gruppe oplever den gensidige forsørgerpligt som en økonomisk belastning, der i øvrigt også bliver kædet sammen med nogle kontrol- og dokumentationskrav, der opleves som grænseoverskridende og ydmygende. Den unge gruppe berøres direkte af uddannelseshjælpen – og er meget bevidste om forskellen til den højere kontanthjælpssats.

”Lige nu handler det jo bare om at overleve. Det handler om, at der går en hel masse unge mennesker rundt og måske kun spiser aftensmad hver anden dag.”

Kvinde, 22 år, kontanthjælpsmodtager

Flere har oplevet, at deres økonomiske situation er ændret, uden de er klar over hvorfor.

”Bum, så fjerner vi lige 6.000,- kr.”

Kvinde, 27 år, kontanthjælpsmodtager

”Før nytår fik jeg 4.800. Nu får jeg 3.800. Jeg aner ikke, hvad det er. Jeg har ikke mærket... du spørger, om jeg har mærket noget, det har jeg ikke. Andet end at jeg er blevet skåret.”

Mand, 27 år, kontanthjælpsmodtager

Ovenstående citat vidner også om, at det første (og hidtil eneste), som mange mærker til reformerne, er nedsatte ydelser og afslag på pension. Det har ofte bekræftet de negative forventninger.

Som nævnt er mange deltagere i undersøgelsen positive overfor centrale elementer i reformerne. Men samtidig er der – især blandt unge på den lave uddannelseshjælp og folk, der rammes af gensidig forsørgerpligt – en meget stærk opfattelse af, at satsene er urimelige og utilstrækkelige, og at bekymringerne for økonomien overskygger alt andet.

Nedsættelserne og skærpelserne i de nye reformer er tænkt som en yderligere motivationsfaktor, men for mange socialt udsatte borgerne bliver det snarere en desperationsfaktor. For mange er pengene simpelthen blevet så små, at der ikke er overskud til at komme videre.

"Det er jo ikke fedt at være presset økonomisk. Så får man ikke lyst til at tage på arbejdsmarkedet, man får ikke lyst til at gøre en forskel, man bliver ikke motiveret. Man får ikke ny energi, tværtimod så bliver man tappet for energi... Man får bare lyst til at lukke ned for alt og isolere sig. Trække dynen over hovedet og glemme verden for en tid. Fordi man ikke har råd til at leve."

Mand, 27 år, kontanthjælpsmodtager

Flere af deltagerne, som er unge, lever som hjemløse og henviser til den lave uddannelseshjælp som baggrund for deres hjemløshed. Og de mener ikke, de bliver de sidste.

"Der kommer flere unge hjemløse. Der kommer flere, som laver kriminalitet."

Kvinde, 25 år, kontanthjælpsmodtager

De unges økonomiske situation skal ses i sammenhæng med stigende huslejepriser over hele landet. Også blandt den ældre gruppe oplever man desperation.

"Hvis jeg turde, ville jeg stjæle."

Kvinde, 47 år, kontanthjælpsmodtager

Der er også kommet større efterspørgsel efter værestedene og deres tilbud om gratis mad og kaffe fortæller en værestedsleder.

Nogle har en oplevelse af, at andre er blinde overfor deres svære økonomi.

"De, der arbejder henne på jobcenteret, de har jo penge. Og det er som om, at nogle gange så glemmer de, at vi ikke har nogen. De synes bare, vi kan købe mad i kantinen."

Kvinde, 22 år, kontanthjælpsmodtager

Omvendt kan det være en stor lettelse at blive tildelt en højere ydelse, som det for eksempel var tilfældet for en ung psykisk syg kvinde, der har fået tildelt aktivitetstillæg:

"Du isolerer dig i din lejlighed. Det gjorde jeg i tre år – det hjalp meget da jeg steg. Det gav et pusterum. Det der med pludselig at kunne tage med toget, uden at skulle køre på røven."

Kvinde, 21 år, kontanthjælpsmodtager

Portræt: Camilla

Camilla er 22 år. Hun er på kontanthjælp og er blevet vurderet uddannelsesparat. Hun har cirka 4000 kr. at leve for om måneden, før hun har betalt sine regninger. Camilla er hjemløs og bor på et ungdomsherberg.

Siden Camilla flyttede hjemmefra, har hun i praksis været hjemløs. Hun har boet rundt omkring hos kærester og veninder uden faste rammer. Camillas mor er kronisk syg og kan ikke hjælpe hende, og hendes far er fraværende. Hendes sociale netværk er sparsomt. Hun har tidligere taget en 9. klasses eksamen og har siden forsøgt at starte på flere uddannelser, som hun ikke har formået at gennemføre. Hun er udadvendt og engageret og vil rigtig gerne tage en uddannelse, men det er svært, når man bor på et herberg.

"Jeg ser dem, som studerer, dem som læser videre, de har rigtig meget opbakning hjemmefra. Nogle forældre, som ligesom er der og kan støtte, også med penge."

"Jeg vil gerne lave noget, som gør mig glad."

Camilla har ikke nogen psykiatrisk diagnose, men hendes baggrund og det omtumlede liv, hun har levet, har gjort, at hun er psykisk sårbar. Hun er meget stresset over, hvordan hun skal klare sig økonomisk på den lave uddannelseshjælp.

"Lige nu handler det jo bare om at overleve... Jeg har ikke engang råd til at spise. Det er en stressfaktor i hverdagen, hvordan jeg får mad i morgen. Jeg er nødt til at finde nogen, jeg kan spise sammen med."

Camilla er fornyligt startet i et forløb på et kommunalt beskæftigelsescenter for unge. Dér får hun en helhedsorienteret indsats, som hun er meget glad for. Hun forklarer selv hvorfor:

"[Der har de] den motivation for, at vi skal have det godt. At der faktisk bliver gået op i, hvad har du lyst til at lave, hvad kunne du godt tænke dig – det handler ikke om penge, det handler ikke om, at vi skal ud og have et arbejde – det handler faktisk om os. Hvad for nogle værdier, vil vi gerne have i vores liv. Det har motiveret mig til at gøre noget med mit liv."

Til efteråret skal Camilla starte på en 10. klasse. Hun håber, at hun har fået sit eget hjem inden, men hun ved ikke, hvor hun skal få nok penge til huslejen fra.

Brugernes stemme: Flere oplevelser og erfaringer

Undervejs i samtalerne er deltagerne blevet spurgt ind til reformernes konkrete elementer. Hovedtrækkene i deltagerne oplevelser med centrale elementer af reformerne er opsummeret i det foregående.

Derudover har deltagerne frit haft mulighed for at trække emner og oplevelser frem, når de har fortalt om deres tilværelse og oplevelser. Her præsenterer vi en uprioriteret rækkefølge relevante erfaringer og temaer, som har været vigtige for deltagerne at fortælle om og pege på.

Oplevelserne og erfaringerne siger noget om den virkelighed, som reformernes implementering er oppe i mod.

Normalitetsfælden

Ønsket om normalitet er stærkt hos mange udsatte, ikke mindst hos de unge. De vil gerne opretholde et normalbillede overfor sig selv og andre.

Unge hjemløse ser ikke sig selv som hjemløse, og de indrømmer det i hvert fald ikke gerne overfor andre.

"Jeg fortæller ikke mine venner, hvor jeg bor"

*Kvinde, 25 år,
SU-modtager, bor på herberg for unge hjemløse*

En af de unge deltagere, som er vurderet uddannelsesparat, fortæller, at hun ikke fik noget at vide om, at hun skulle ned på en lavere ydelse. Hun ved slet ikke, hvordan de har vurderet hende uddannelsesparat. Hun har en mistanke om, at det er fordi, hun er meget velformuleret og god til at sige de ting, der bliver forventet af hende.

"Jeg har jo den her maske, jeg klistrer på, så snart jeg kommer ud af døren".

Kvinde, 27 år, kontanthjælpsmodtager

De unges fortællinger tegner et billede af en gruppe, som er meget bevidste om, at der forventes meget af dem, og at de skal tage ansvar for deres egen skæbne. Der er generelt en stor velvilje hos de unge, de vil rigtig gerne tage uddannelse og have arbejde. Tidsånden dikterer, at man kan blive, hvad man vil.

"Jeg vil gerne have et helt almindeligt liv, ligesom alle andre."

Kvinde, 27 år, kontanthjælpsmodtager

Men de har også mange dårlige oplevelser og nederlag med i bagagen, som kan gøre dem modløse.

Mange socialt udsatte unge kender alle de 'rigtige' svar, når sagsbehandlerne spørger, hvad de vil med deres liv. Men i praksis er det indtrykket, at det kræver massiv hjælp og støtte, hvis de unge, som lever på kanten af samfundet, skal formå at blive selvforsørgende.

At stå på egne ben uden støtte hjemmefra

En af de helt afgørende forskelle mellem socialt udsatte unge og deres jævnaldrende er, at de har hårde opvækstvilkår bag sig og mangler en familie, der kan støtte dem. Tilværelsen er altså i forvejen kompliceret for udsatte unge, som ofte har oplevet stor ustabilitet igennem hele deres

liv. Det er et vilkår, som gør det svært at gennemføre en uddannelse eller passe et arbejde.

"Alle mine venner, som har forældre, som har penge, de har uddannet sig - sådan nogle som mig, vi har ikke råd til det."

Kvinde, 21 år, kontanthjælpsmodtager

"Jeg er jo bare et produkt af min fars manglende evne til at opdrage. Og til at give kærlighed. Det er ikke fordi man er syg jo. Man er bare ikke blevet elsket."

*Kvinde, 25 år,
SU-modtager, bor på herberg for unge hjemløse*

"Jeg er et klassisk dansk problembarn. Anbragt og vokset op på institutioner"

Mand, 27 år, kontanthjælpsmodtager

De unge drømmer om at være som alle andre – at kunne uddanne sig og få en normal hverdag. Men det manglende basale netværk hjemmefra og den megen ustabilitet gør ofte, at de unge ikke har udviklet nogle stabile hverdagsrutiner. De sociale problemer fylder så meget, at der ikke er overskud til at passe skole og andet.

"Jeg står meget alene med det hele, jeg har slet ikke noget familie."

"Når du har det svært, har du lyst til bare at hoppe ud foran et tog. Man håber bare på at møde nogen, der forstår én, inden man tager det spring dér. Det er ikke sjovt at være helt alene."

Kvinde, 21 år, kontanthjælpsmodtager

Førtidspension – fred eller parkering

For socialt udsatte mennesker er førtidspensionen ofte et alternativ til kontanthjælp. Mange af deltagerne har søgt eller ønsker at søge førtidspension. Men ingen fortæller om at have fået tilbudt ressourceforløb, heller ikke, når de spørges direkte.

Én har dog haft et møde med et rehabiliteringsteam:

"Mødet i rehabiliteringscenteret var spild af tid. Jeg var så rystet over, hvor dårligt de kendte min situation. Så vidste de ikke, at jeg har sukkersyge osv. Jeg lavede en ressourceprofil, som de fik. Men jeg tænkte over, hvis profil de sad med."

Kvinde, 39 år, kontanthjælpsmodtager

Førtidspension ses af flere som et attraktivt tilbud. Det giver økonomisk sikkerhed, og det giver ro.

" [Hvis jeg fik førtidspension] tror jeg, at jeg ville få fred til at slappe af. Jeg tror det ville give mig noget overskud og give mig noget ro, fordi jeg ikke ville behøve at tænke på penge hele tiden. Og derfor søger jeg førtidspension, for at jeg ikke skal tænke på penge. Jeg søger førtidspension for at få ro i sjælen, så jeg ikke skal være så pengefikseret hele tiden, fordi det er ved at drive mig til vanvid."

Mand, 27 år, kontanthjælpsmodtager

"Min pension giver mig en tryghed og en sikkerhed. Jeg kan jo se, at nogle af dem på kontanthjælp de bliver jo jagtet."

Mand, 47 år, førtidspensionist

Samtidig kan det opleves som parkering og passivisering og et slag mod selvpfattelsen, hvis man skal pensioneres i en ung alder.

"Siden jeg fik pension, har jeg ikke snakket med sagsbehandlere overhovedet... det er ti år siden. Jeg er bare parkeret jo."

Mand, 47 år, førtidspensionist

Det kan for nogen være en lettelse at få afslag på pension.

"Jeg er i afklaring. Den er jeg lige kommet i nu. Men jeg ved ikke, om det har noget at gøre med de nye love og reformer. Jeg har søgt om pension, lige efter jeg var færdig med behandling, og der fik jeg konstateret, at det kunne jeg ikke få. Det var jeg ikke syg nok til. Nå ja okay, heldigvis for det, sagde jeg så."

Mand, 50 år, kontanthjælpsmodtager

Flere af deltagerne har selv afslået tilbud om førtidspension.

"Jeg er blevet tilbudt førtidspension tidligere i mit liv. Nej, det vil jeg sgu ikke. Jeg kan godt lide at arbejde."

Mand, 38 år, kontanthjælpsmodtager

For nogle er førtidspension således det forjættede – men svært tilgængelige eller uopnåelige land. For andre er det en livstidsdom. Og for nogle er det begge dele samtidig.

Manglende oplysning om rettigheder

Socialt udsatte har sjældent overblik over, hvilke regler der gælder, og hvilke ydelser og tilbud de har ret til i deres situation. Og nogle giver udtryk for, at de oplever, at kommunerne ikke oplyser om rettigheder og muligheder.

"Alle mennesker har ret til at have en bisidder eller en advokat med. Men det er ikke sådan nogen ting, at folk de får oplyst."

Mand, 42 år, kontanthjælpsmodtager

Nogle giver desuden udtryk for, at kommunen ikke overholder aftaler, svarfrister, jobplaner osv., og for, at de føler sig magtesløse overfor sagsbehandler og system – en følelse af at være retsløs.

Store regionale og kommunale forskelle

Det er ofte fremme i debatten, at der er stor variation mellem, hvordan kommunerne implementerer de samme regelsæt. Brugeramtalerne bekræfter dette billede.

"Problemet ligger ude i kommunen, de forvalter vidt forskelligt... du kan bo i en god kommune og få en skidegod behandling, eller du kan bo i en lortekommune. Jeg synes, det er grotesk."

Mand, 47 år, førtidspensionist

"Ja, [min nuværende] kommune er ti gange mere vellykket. Det virker som om, der er mere plads og mere tid og flere penge. Det virker som om, tingene bare glider lettere, rent praktisk. Det virker som om, de har flere penge end [min tidligere] kommune, og dermed også mere overskud. Men det kunne stadig gøres langt bedre."

Mand, 27 år, kontanthjælpsmodtager

"Det er en rigtig god kommune, altså for udsatte. Der er mange tilbud."

Mand, 38 år, kontanthjælpsmodtager

"Kommunen har meget forståelse for mig, jeg er blevet taget rigtig godt imod. Hvor man hører andre kommuner, som ikke tager lige så godt imod."

Kvinde, 21 år, kontanthjælpsmodtager

Digitale udfordringer

Den almindelige udvikling i retning af, at kontakten til det offentlige foregår digitalt, gælder også for socialt udsatte. Og det giver dem særlige problemer. Ikke så meget fordi, nogle kan have svært ved det, men fordi det er dyrt at have IT og net-forbindelse derhjemme, samtidig med at man nødvendigvis indtaste personfølsomme oplysninger på offentlige steder.

"Digital post – det tvinges vi til nu. De skulle også sørge for billige opkoblinger – på biblioteker, jobcentre. Man vil hellere gøre det hjemme for det er så stærkt personligt, når man skal ind i systemerne... Man kan søge om fritagelse på borgerservice, men de peger hen på en computer og siger, at der kan man bare gå hen og så sætte kryds i feltet for, at man ikke kan bruge en computer!"

Mand, 58 år, kontanthjælpsmodtager

Tilskuer til eget liv

Mange deltagere giver udtryk for, at de ikke bliver inddraget i beslutningerne, og mange står tilbage efter møder med kommunen og ved ikke, hvad der blev besluttet. De er tilskuere til deres eget liv.

Flere giver for eksempel udtryk for, at nye lavere ydelser er kommet pludseligt og uden information, ligesom der er en udbredt manglende bevidsthed om, hvad de nye reformer indebærer af krav, muligheder og tilbud.

Er der overhovedet nogen jobs derude?

Hele reformens ide er at bringe folk i job, eller i det mindste – som det hedder mange steder – ”tættere på arbejdsmarkedet”. Men er arbejdsmarkedet rummeligt nok? Udfordringen består i, at mange socialt udsatte ofte på grund af både psykiske og fysiske begrænsninger kun er i stand til at arbejde på særlige vilkår, for eksempel på nedsat tid.

”Problemet er ikke at søge jobs, men at få et. Det er udbudsrevet marked.”

Mand, 57 år, kontanthjælpsmodtager

”Jeg vil gerne arbejde, hvis der var behov for det. Men samfundet har jo ikke behov for det, hvor fanden kan du komme hen i dag og få et job på for eksempel 25 timer?”

Mand, 59 år, kontanthjælpsmodtager

Socialt udsatte gør nytte som frivillige

En del af deltagerne har stor glæde af at involvere sig i frivilligt arbejde, ofte i forbindelse med behandlings- eller væresteder. Det giver stor livskvalitet og mening i hverdagen. Det kan være i forbindelse med at hjælpe andre socialt udsatte i for eksempel hjemløseorganisationen SAND, på væresteder og misbrugscentre. Eller det er som frivillige i seniornetværk, i kirker, besøgstjenester osv.

Jeg er på [misbrugscenteret] 32 timer ugentligt - på papiret. Men jeg har to timer sammenlagt fysisk arbejde om dagen eller mindre. Så kan jeg ikke mere. Så er jeg færdig. Jeg har tudet noget over, at jeg ikke kan arbejde mere end jeg kan. Og det gør ondt inde i mig stadig væk... [Men] jeg er glad for, at jeg kan hjælpe folk. Det giver mig et skulderklap. sådan: ”Du er jo kommet langt i dit liv i forhold til før, hvor du ikke kunne hjælpe andre”.

Mand, 50 år, kontanthjælpsmodtager

”Frivilligt arbejde – at gøre noget for andre – det burde også tælle med.”

Mand, 58 år, kontanthjælpsmodtager

Brugersamtalerne indikerer, at målet for socialt udsatte ikke altid kan være almindelig beskæftigelse. Mange er meget langt fra arbejdsmarkedet, og det handler derfor i høj grad om at få afklaret den enkeltes ressourcer.

Sådan har vi gjort

Målgruppe

Det er vigtigt at understrege, at dette ikke er en undersøgelse af alle reformernes elementer i deres helhed. Målgruppen er specifikt socialt udsatte, som berøres af reformerne.

Socialt udsatte er en gruppe, der er længere fra arbejdsmarkedet, end den brede gruppe af kontanthjælpsmodtagere er, og som har andre og tungere problemer end ledighed. De er typisk ikke umiddelbart i stand til at tage et job, og de har ofte svært ved selv at handle målrettet og hensigtsmæssigt i forhold til deres problemer og situation som ledige.

Reformerne skelner da også i høj grad mellem den brede gruppe og den socialt udsatte gruppe og anviser helt forskellige tilbud og indsatser, idet udsatte skal have en langt større og mere differentieret grad af støtte og hjælp. Inden for gruppen af udsatte opererer reformerne med andre opdelinger, primært defineret af alder, uddannelse og arbejdsevne.

Vi har benyttet disse målgruppe-inddelinger med tilhørende forskellige tilbud som rettesnor for både samtaler og efterfølgende fortolkninger. Det har dog ikke været muligt at sammensætte gruppen af svarpersoner, så den svarer proportionalt til deres fordeling i befolkningen.

Metode

Undersøgelsen er gennemført som en række dialogmøder, dybdeinterviews og samtaler med berørte borgere forskellige steder i landet, nemlig Fredericia, Slagelse, Køge og

København. Der er således ikke tale om en repræsentativ, men en kvalitativ undersøgelse af et nedslag i det store antal socialt udsatte borgere, der berøres.

Vi har inviteret gennem kontakter til miljøer, hvor socialt udsatte borgere kommer, primært væresteder.

Vi har talt med i alt 17 personer, som repræsenterer syv forskellige kommuner (Fredericia, Odense, Slagelse, Næstved, Køge, Frederiksberg, København). Svarpersonerne er af begge køn (ti mænd og syv kvinder), spænder aldersmæssigt fra 19-59 år og deres tidsforløb med førtidspension og kontanthjælp varierer i længde fra to måneder til 27 år. De har meget forskellige baggrunde og historier, herunder er de meget forskelligt stillet mht. uddannelse, arbejds erfaring og tilknytning til arbejdsmarkedet. Vi har derudover talt med en værestedsleder og en hjemløsekonsulent for unge.

Deltagernes sociale udsathed er defineret af en lang række problemer udover ledighed. En ikke udtømmende liste omfatter fysiske helbredsproblemer (herunder diabetes, ryg, knæ, hjerte, lunger, kredsløb, nerver, diverse følgeskader af misbrug), psykiske helbredsproblemer (herunder borderline, ADHD, skizofreni, paranoid-skizofreni, angst, depression), misbrug (herunder alkohol, hash, diverse stoffer, blandt andet heroin) og sociale problemer (herunder kriminalitet, hjemløshed, svage sociale netværk, gæld). Hertil kommer, at de personlige historier ofte er præget af opvækst og liv med brudte familier, anbringelser, overgreb, svigt og traumatiserende oplevelser.

Efter rækken af dialoger, interviews og samtaler har vi bearbejdet og analyseret materialet.

Kolofon

Oplag: 1.500

Grafisk produktion og layout:
Line Kirketerp Koch

ISBN:

Online: 978-87-7546-491-3

Trykt: 978-87-7546-492-0

Pjecen kan bestilles gratis eller downloades på Rådet for
Socialt Udsattes hjemmeside www.udsatte.dk

**RÅDET FOR
SOCIALT
UDSATTE**

Rådet for Socialt Udsatte
Bredgade 25F, 4. sal
1260 København K
www.udsatte.dk
post@udsatte.dk